

1. Герета І.П. Музей Соломії Крушельницької: Нарис-путівник. – Львів: Каменяр, 1978. – 94 с.
2. Крушельницька Соломія. Шляхами тріумфів: Статті та матеріали / упорядн.: Медведик П., Мисько-Пасічник Р. – Тернопіль: Джура, 2008. – 392 с.
3. Крушельницька Соломія. Міста і слава. – Львів: Априорі, 2009. – 167 с.:іл.
4. Крушельницька Соломія. Спогади. Матеріали. Листування: у 2-х т. – Т.1. Спогади. / вступ, ст., упоряд. і прим. М. Головащенко. К.: Музична Україна, 1978. – 399 с.
5. Крушельницька Соломія. Спогади. Матеріали. Листування: у 2-х т. – Т. 2. Спогади. / упоряд. і прим. М. Головащенко. К.: Музична Україна, 1979. – 448 с.

ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ ДІАСПОРИ

КРАСНОДЕМСЬКА І.Й. (м. Київ)

Copyright © 2014

УДК 94(477)

Творчість Тараса Григоровича Шевченка стала вершиною українського відродження, знаковою подією розвитку українознавства в ХІХ ст., а його літературні, художні й образотворчі твори допомагали відновити в українців пам'ять про свою минувшину, позбавити її псевдогероїчних міфів, великодержавницьких фальсифікацій, спотворень. Т. Шевченко доводив безперервність етногенезу українців від найдавніших часів і вважав, що майбутнє України – власна держава, національно-культурна незалежність.

Після розгрому української науки на материковій Україні у 20-х роках ХХ ст., де “шевченкознавство” було одним із провідних напрямів гуманітарної науки, у 30-х роках центр шевченкознавчих студій перемістився на територію Східної Галичини та в країни Західної Європи, де в той час проживала значна кількість українців, і проводилася активна наукова та культурно-просвітницька діяльність.

Сьогодні написано тисячі досліджень, присвячених як окремим творам, так і найрізноманітнішим аспектам життя, творчості та значення генія нашого народу. Після проголошення незалежності України (1991 р.) значно посилювалася зацікавленість до праць про Шевченка вчених української діаспори, які створили багато важливих наукових досліджень на цю тему, що пройшли випробування часом. Маємо на увазі, насамперед, студії про Кобзаря В. Барки, Л. Білецького, М. Глобенка, І. Борщака, П. Зайцева, Д. Чижевського, Д. Чуба, Ю. Шевельова, М. Шлемкевича та ін. Найбільше зроблено у сфері шевченкознавства в рамках історії української літератури, а от про Шевченка як етнографа, фольклориста, знавця українського звичаєвого права, його внесок в історію українського малярства та граверства – значно менше. Свого часу В. Антонович аналізував постать Т. Шевченка як історика та історіософа, С. Сірополко, В. Біднов та І. Брик – як педагога. На жаль, ще не здійснено спроби узагальнити весь спектр досліджень багатогранної особистості Кобзаря.

Під час Другої світової війни у Празі побачили світ чотири видання творів Т. Шевченка: Шевченко Тарас. Кобзар. Ювілейне видання. Т.1. / ред., статті і пояснення Л. Білецького. – Прага, 1941, Шевченко Тарас. Кобзар 1840–1940 / про життя і творчість Т. Шевченка написав проф. Д. Дорошенко; примітки та огляд літератури: Д. Дорошенко та Ст. Смаль-Стоцький. – Прага, 1941, Шевченко Т. Кобзар / ред. О. Приходько; культурно-наукове видавництво УНО. – Прага, 1943 та Шевченко Т. Поезія / ред. П. Богацький, В. Дорошенко; обкладинка В. Масютина. – Прага: Вид-во Юрія Тищенка, 1944. – 344 с. Ці видання не можна вважати ні повними, ні автентичними. І хоча чеська цензура протекторату не заборонила їх друкувати (хоча і могла це зробити), але у кожному з них викреслила з віршів поета і приміток до них місця з негативною оцінкою німців, за які могло б зачепитися гестапо або інші німецькі спецслужби.

Усі ці видання було реалізовано українською еміграцією на громадські кошти без жодної підтримки держави. Навпаки, вони підлягали суворій нацистській цензурі, що з кожним виданням проявляла себе все брутальніше. Та слово Т. Шевченка все ж таки доходило до читача, а у неймовірно важкі для України воєнні роки було, мабуть, найбільшою моральною опорою та підтримкою українців за межами батьківщини. Вірші поета давали їм віру у звільнення

України від чужого ярма, становлення самостійної й незалежної Української держави, про яку Шевченко мріяв усе своє життя.

У 1930–1940-ві роки ХХ ст., крім шевченкознавчих праць, шевченкіана була широко представлена і в діяльності українських науково-освітніх закладів Західної Європи, Америки, Канади, Австралії. Зокрема, в Українському вільному університеті (Відень-Прага-Мюнхен) щороку проходили святкування ювілеїв Т. Шевченка, а його життя й творчість вивчалися на обох факультетах – філософському та юридичному.

Велику колекцію шевченкіани було зібрано в Українському музеї визвольної боротьби (Прага, 1925), де у 1936 році з нагоди 75-річчя смерті Тараса Шевченка засновано Шевченківський відділ. У ньому зберігалися рідкісні видання творів Т. Шевченка: “Чигиринський Кобзар” 1867 року (зі спадщини О. Борковського), женецьке мініатюрне видання “Кобзаря” 1878 року (дар Л. Чикаленка), київське видання Череповського 1918 року, п’ятитомне львівське видання Б. Лепкого, варшавський 13-томник “Повного видання творів Тараса Шевченка” за редакцією П. Зайцева та багатьох інших. Серед матеріалів про Т. Шевченка важливе місце займало академічне видання “Шевченко і його доба” та майже повна збірка львівських брошур про Шевченка: М. Павлика, Б. Лепкого, О. Колесси, Д. Лукіяновича, В. Панейка, М. Лозинського та ін. Неабияку цінність для шевченкознавства становила велика збірка афіш та програмок концертів у різних країнах Європи, Америки та Азії на роковини Шевченка. Це, перш за все, проведення з даної проблематики наукових конференцій, читань, академій тощо. Зокрема, з нагоди 75-х роковин з дня смерті Т. Шевченка 30 квітня 1936 р. в Українському науковому інституті в Берліні відбулася жалібна академія “Тарас Шевченко – національний поет України”, на якій були присутні 150 осіб. Із вступним словом до присутніх звернувся О. Скоропис. З промовами виступили І. Мірчук, Г. Шпехт та З. Кузеля. Останній наголосив, що в поезії Т. Шевченка зосереджені всі характерні особливі прагнення українців. Епохальне значення “Кобзаря” в тому, що тут відтворений загублений ідеал власної державності і вказана народова мета, яку він має досягнути: побудова суверенної незалежної держави. Світогляд Т. Шевченка був виразно український, витворений з почуття кровного зв’язку з українською землею та з традицій козацьких і гайдамацьких змагань. Він був знайомий із західноєвропейським визвольним рухом, котрому симпатизував.

Поет намагався проаналізувати причини занепаду та способи відродження української державності і робив це цілком реалістично. Головною причиною всіх негараздів України для нього була царська Росія з її хижацькою політикою. Він не жаліє різких висловів на адресу російських царів, котрих називав “тиранами”, але й неприхильно оцінює тих гетьманів, які вели лояльну політику щодо Москви, і тому гостро засуджує Переяславський договір. Його улюбленими героями були П. Полуботок та К. Гордієнко. Але остаточний висновок Т. Шевченка, попри безрадні тогочасні обставини, глибоко оптимістичний. Поет ані хвилини не вагається в тому, що Україна воскресне і вибере свою втрачену свободу.

К. Маєр представив Т. Шевченка не ізольовано, а у контексті світової літератури, зокрема першої пол. ХІХ ст. Він підкреслив геніальність поета, порив, надлюдську силу духу, пророцтво для цілої нації на довгі століття, оптимізм, жагу до життя, віру у майбутнє.

Г. Шпехт підкреслив особливе місце Т. Шевченка у світовій літературі, твори якого стали дзеркалом, біографією душі народу, а сам він – символом, котрий пробудив Україну з довгого сну.

У травні 1936 р. в університеті у Кенігсберзі К. Маєр виступив з кількома лекціями німецькою мовою “Тарас Шевченко – національний поет України” про поетичне значення творчості Кобзаря. А 13 червня 1935 р. у Берліні в Бетховен-залі відбулося велике Шевченкове свято, на якому було присутньо близько 850 осіб, серед них – визначні представники німецького музичного мистецтва, культури, наукового світу, урядових кіл, місцева й закордонна преса.

Відкрив вечір О. Скоропис, який охарактеризував значення Т. Шевченка для української нації, підкресливши моральну сутність протесту поета проти національних ворогів. “Безправний кріпак, – сказав оратор, – став на боротьбу з московським самодержавцем – володарем 1/6 земної кулі. Цей особистий “божевільний” революційний виступ проти всевладного царя віддзеркалив долю цілої української закріпаченої нації...”.

Велике враження на аудиторію справила концертна програма, в якій виступали в основному українці: співак-тенор Клим Андрієнко, віолончелістка Христя Колеса, диригент Данило Скоропадський, музиканти Євген Цимбалістий, Густав Шпехт, співаки Віллі та Катерина Нормани.

Після Другої світової війни В. Дорошенко, В. Мяковський, О. Оглоблин, Д. Дорошенко змушені були залишити Європу і виїхати до США, де у 1946 р. було засновано Українську вільну академію наук (УВАН), при якій діяв Інститут шевченкознавства. Одне із перших

його видань – збірник “Шевченко та його доба: праці шевченківської конференції 1946 року” (Аугсбург, 1947), що з’явився незначним накладом, на правах рукопису, циклостилом, та є дуже цінним і рідкісним виданням. Інститут також опублікував серію “річників Шевченка” (всього їх вийшло 10), кожен з яких присвячений одному з десяти останніх років життя поета. На перших двох Шевченківських конференціях, крім доповідей із загальних українознавчих проблем, 30 стосувалися виключно Шевченкіани.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

МАРШИЦЬКА В.В. (м. Ірпінь)

Copyright © 2014

УДК 37.035.6

Проблема національної ідентичності є досить актуальною серед української наукової спільноти. Це обумовлено, з одного боку, тим, що визначення української ідентичності може бути певним теоретичним засобом створення національної держави, ще одним ідеологічним кліше, за допомогою якого ті чи інші політичні сили вибудовують нові аргументи у боротьбі за владу. Проте, з іншого боку, теоретичне вирішення цієї проблеми допомагає висвітлити справжній національний інтерес, усвідомлення якого є необхідною компонентою розвитку українського суспільства, спроможного обумовити його життєздатність. Сама ця проблема не є специфічною для України. Проблема національного взагалі й національної ідентичності зокрема була досить сталою у ХХ столітті, а в нинішніх умовах вона тільки загострилася [5].

Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, полягає у тому, що національна ідентичність українців є реальною за умови її конституційно-правової, соціально-політичної основи з явною перспективою виходу за межі національного.

Проте конституційно-правова, соціально політична ідентичність на сьогодні те ж не є панацеєю. Нині, в умовах військової, економічної і політичної глобалізації та виходу суспільних стосунків на наддержавний рівень, зовнішній суверенітет держав став анахронізмом, і це унеможливорює повноцінну ідентифікацію за державним принципом. На початку ХХІ століття світова спільнота конституювалася, вже не спираючись на політичну чи нормативну інтеграцію. Глобалізаційні процеси відбуваються у площині насамперед економічній, фінансово незалежних націй фактично не існує, тоді як політична організація хоч і має тенденції до інтеграції, все ж лишається на рівні національному, а тому не спроможна скеровувати економічні потоки. Тим більш, що окремі національні політичні системи у модерному суспільстві функціонують за принципами економіки, підкорені наддержавним принципам розвитку суспільства [1].

Наш час пов’язує в єдиний соціально-духовний вузол культуру (цінності життя), історію (долю народу) та націю (історичну особистість народу). Якщо нація – це здатність етносу втілювати “історичний універсум” (А. Тойнбі), то культура – провідний чинник конституювання життя народу як індивідуальної іпостасі людства, розкриття його етнічного автопортрету, неповторного вираження загальнолюдського досвіду [4]. Культура трансформує історичний досвід у знаменування цінностей життя, творчості, духу, у символічний лад спілкування, соціальних значень, вірувань та ідеалів, ієрархії найвищих людських якостей, формування світу людини за вимірами блага, правди, краси.

Культура функціонує у формах, які припускають особистісне розкриття. Загальнолюдська культура існує лише як загальнозначущий аспект національних (чи етнічних) культур, а вони конститууються як ціннісно-нормативне виявлення долі народу, його власної життєвої траєкторії в універсумі історії [4].

Як наголошує С.Кримський, ця особливість культури робить її за сучасних умов фокусом проблем національного розвитку та національного відродження, що виникають на ґрунті перетворень світової цивілізації на початку III тисячоліття. “Адже експоненційне наростання інноваційних процесів у виробництві, засобах комунікації та товарного забезпечення потреб, у самому способі життя призводить до того, що майбутнє настає надто швидко, швидше, ніж